

प्रयत्नरत अर्थात् मोक्षाकरिता प्रयत्नरत, विपश्चित म्हणजे विवेकि मनुष्याचे मन देखिल इन्द्रिये बलात्काराने खेचून नेतात. कारण ती प्रमथनशीलानि, अत्यन्त प्रक्षोभ उत्पन्न करणारी आहेत. ॥ ६० ॥

यस्मादेवं तस्मात् ---

हे असे असल्याकारणाने ---

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः ।

वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥

इन्द्रियसंयम करून माझे स्मरणकरत योगरत रहावे. ज्याची इन्द्रिये संयमित असतात त्याची बुद्धि स्थिर होते. ॥६१ ॥

तानीति । युक्तो योगी तानीन्द्रियाणि संयम्य मत्परः सन्नासीत । यस्य वशे वशवर्तीनि । एतेन कथमासीतेति प्रश्नस्य

वशीकृतेन्द्रियः सन्नासीत निर्व्यापारस्तिष्ठेदित्युत्तरमुक्तं भवति ॥ ६१ ॥

योगीने इन्द्रिय संयमकरून माझे स्मरणकरत योगरत रहाणे योग्य. ज्याची इन्द्रिये संयमित असतात, यानुसार तो

योगी कसा बसतो? या प्रश्नाचे उत्तर देताहेत, इन्द्रिय संयमपूर्वक सर्व प्रवृत्तिंचा त्याग करून बसतो. ॥६१ ॥

बाह्येन्द्रियसंयमाभावे दोषमुक्त्वा मनसंयमाभावे दोषमाह ‘ध्यायतः’ इति द्वाभ्याम् ---

बाह्येन्द्रिये संयमिता नसतानाचे दोष सांगून आता ‘ध्यायतः’ आदि दोन श्लोकांद्वारा मनसंयमिता नसतानाचे दोष

सांगताहेत ---

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।

सङ्गात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥ ६२ ॥

विषयांचे म्हणजे भोग्य वस्तुंचे चिंतन करतना चिंतित माणसांच्या मनामधे विषयांसी सलगी वाढत जाते, या सलगीपासून या भोग्य वस्तु हव्यात असी वासना उत्पन्न होते, आणि ही वासना अवरोधित झाली असता क्रोधामधे परिणत होते. ॥ ६२ ॥

ध्यायत इति । गुणबुद्ध्या विषयान् ध्यायतः पुरुषस्य तेषु सङ्ग आसक्तिर्भवति । आसक्त्या च तेष्वधिकः कामो भवति

केनचित्प्रतिहतात् क्रोधो भवति ॥ ६२ ॥

भोग्य विषयांच्या चिंतनाने माणसाच्या मनामधे चिंतित विषयाविषयी आसक्ति उत्पन्न होते, त्या आसक्ति मधून चिंतितभोग्य विषय प्राप्त करण्याची ईच्छा निर्माण होते, आणि त्या ईच्छापूमर्तिधिल बाधांषयी क्रोध येतो. ॥६२ ॥

किं च ---

या अधिक ---

क्रोधाद्भवति सम्मोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ।